

A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai

Szerkesztő: Dankó Imre

2.

Adatok

A Tanácsköztársaság gyulai történetéhez

Összeállította

a gyulai Erkel Ferenc Gimnázium

Történelmi Szakköre

Hunya Sándor

vezetésével

Gyula, 1959

Előszó

Az iskolai oktató-nevelő munkát nagyszerűen segíti a céltudatos szakköri munka, mert felkeltheti és állandósíthatja a tanulók érdeklődését egy-egy tudomány, vagy termelési ág iránt. Így a tanulmányi színvonal emelésében nagy segítséget nyújthat. Ugyanakkor az ifjúság szocialista nevelése változatos keretekben folyhat, szívvel és léttel telítődhet. Tanulóink a dolgozók hétköznapi munkája közben kialakíthatják magukban a szocialista ember legszebb jellemvonásait, megformálhatják magukban azokat az eszményeket, amelyek jövő feladataik elvégzésére segítik őket.

A nagy évfordulók gondolatokat ébresztenek. Kötelességekre emlékeztetnek, cselekvésre serkentenek. Alighogy előbuggyant a gondolat — a tanácsköztársaság 40. évfordulójára való emlékezésünk legyen tartalmas — nyomban tetté is érett az elhatározás. Történelmi szakkörünk arra vállalkozott, hogy megismeri a dicsőséges Magyar Tanácsköztársaság helyi történetét. Az elhatározás szép volt, a megindulás nehéz. Eleinte csak apróbb adatok összegyűjtésére gondoltunk, tárgyi emlékek felkutatását terveztük, s közben magukkal ragadtak bennünket az események. Fellapozva a levéltár írásait, búvárolva régi hírlapok cikkeit, felkeresve a tanácsköztársaság helyi mozgalmainak szervezőit és szereplőit, az érdekes és értékes anyag hatalmas, azóta is bővülő tömegét ismertük meg.

A tanulók számára szokatlan feladat újszerűsége serkentőleg hatott, annál is inkább, mert bárhová fordultunk, mindenütt megértéssel talákoztunk. A segítőkészség, a sok szíves tanács hasznos volt; a megismert adatok, az összegyűjtött hatalmas anyag terjedelmes tanulmányokká érik. Az összegyűjtött sokrétű anyagból mutatunk most itt be egy csokorra valót. Egy kis rövid összefoglalást adunk, mely eligazíthat minden érdeklődőt a tanácsköztársaság gyulai eseményeiben.

Törekvéseink tanulsága az lehet, hogy legjobb hagyományaink értékeit nemcsak a számonkérés kényszeréből ismerik meg növendékeink, hanem érdeklődésre és elmélyedésre méltó értéket láttak meg bennük, meggyőződtek róla, hogy érdemes velük személyes kapcsolatba lépni. Az együttműködés olyan formáit valósították meg a szakkör tagjai kutatómunkájuk közben, amelyek megteremthetik az alkotó munka, az önálló kutatás lehetőségeit. A megismert hősi küzdelmek tettekben megmutatkozó hazaszeretetre nevelnek. Így válik a múlt, a hagyomány ösztönző erővé, a nagy nemzeti kérdések helyi eseményeinek feltárásában mi magunk is fellelkesülve helytállásra buzdulunk.

Múzeumunk lehetőséget nyújt, hogy kutatásaink anyagának egy része a legszélesebb érdeklődés számára is hozzáférhető legyen, s most, amikor útjára bocsátjuk ezt a füzetet, köszönettel emlékezünk meg mindazokról, akik munkánkban, segítettek.

JEGES SÁNDOR DR. HUNYASÁNDOR

SZERDAHELYI ISTVÁN

az Erkel Ferenc a történelmi szakkör igazgatóhelyettes,
gimnázium igazgatója vezetője a Múzeumbarátok Köre titkára

A történelmi szakkör tagjai:

I. Levéltári kutató csoport:

Kalapos Judit, Kovács Éva, Németh Erzsébet, Reinhardt Mária, Rostás Teréz,
Schmidt Márta, Márki-Zay Lajos IV. c, Márki-Zay János I. c.

II. Élménygyűjtő csoport:

Andor Erzsébet, Bagossi Judit, Faragó Teréz, Fényes Judit, Futás Mária,
Gál Ildikó, Gyömbér Erzsébet, Gyulai Irén, Jámbor Éva, Kertész Katalin,
Kralován Margit, Náfrádi Erzsébet, Öcsai Márta, Révész Ilona, Serfőző Ilona,
Schriffert Erzsébet IV. b., Sebestyén Péter IV. c.

III. Előadói csoport: :

Gergely Jenő, Bujdosó Ferenc, Kloiber Sándor IV. a, Novak Lajos, Kreidl Ferenc
IV. c, Tegye Zsuzsanna IV. b, Kosa László III. d, Juhász Irén 11. c

osztályú tanulók.

A háborútól a forradalomig

A magyar uralkodó osztályok népellenes politikája 1914-ben belekényszerítette a magyar népet az érdekeivel ellentétes imperialista háborúba. A világháború pusztítása és a nyomor növekedése elkeseredéssel töltötte el a magyar dolgozó népet. Mind többen és többen értették meg, hogy a háború és ínség a kapitalizmus elmaradhatatlan kísérője, hogy a dolgozók békéjéhez és boldogságához a tőkék' rend sírján keresztül vezet az út. Az ínség és a jogfosztottság Magyarországon már a háború előtt is olthatatlan gyűlöletet keltett a munkásokban és parasztokban elnyomóink iránt. A háború alatt ez a gyűlölet fokozódott. 1917 őszére az ország anyagi és erkölcsi ereje kimerült. A háború gazdasági bomlást és tömeg-nyomort idézett elő. Ezek a jelenségek igen súlyosan mutatkoztak Gyulán is. 1917. január 2-án cukrot már csak jegyre lehetett kapni. Februárban Gyula dolgozói megismerkedtek a kukoricakenyérrel. Ugyanis a közlekedési hivatal úgy intézkedett, hogy a kenyérlisztnak egyharmadát kukorica liszttel kellett keverni.* Hamarosan megkezdődtek a katonai rekvirálások is. 1917-ben még csak gabona-neműekre, de 18-ban már a zsírra és a szalonnára is kiterjedt. 1918. év május 15-től cipőt is csak utalvány ellenében lehetett vásárolni, augusztus 9-től pedig minden kedden és pénteken hústalan, csütörtökön pedig zsírtalan napot kellett tartani.² Közben minden évben újabb korosztályokat hívtak be.

Mindez természetesen nagy elégedetlenséget váltott ki a város dolgozói köréltén, és mind többen és gyakrabban juttatták kifejezésre, hogy torkig vannak az uralkodó osztályok népellenyomó és háborús politikájával. Kisebb-nagyobb megmozdulások, tüntetések már 1917-ben is voltak. Így pl. 1917 január 2-án híre jött, hogy cukrot csak jegyre lehet kapni. Erre a tömeg megrohanta^a városházát, és csak a megerősített rendőrség tudta őket a városháza épületéből kiszorítani. A kiszorított tömeg a városháza előtt tovább tüntetett, míg végül a csendőrséggel megerősített rendőrség széteszlatta. Ehhez hasonló megmozdulások többször megismétlődtek és különösen akkor öltöttek nagyobb méretet, mikor a Nagy Októberi Szocialista Forradalom híre Gyulára is eljutott. 1917 végén és 1918 elején Gyulán már jobban ismerték az oroszországi eseményeket a hadifoglyok levelezéseiből és a hazatért, valamint a szökött katonák elbeszéléseiből, mint ^ahogy arra az átlagos politikai tájékozottságból következtetni lehetett. A főispáni és polgármesteri bizalmas iratok arról adnak számot, hogy az Oroszországból hazatért foglyok, továbbá

¹ Békés. 1917. febr. 11.

² Békés. 1918. aug. 18.

a harctérről szökött katonák — akiknek a száma egyre szaporodik — forradalmi eszméket terjesztenek. Ezért szükségesnek tartják a hadifoglyokat figyeltetni, és ha felforgató eszméket terjesztenek, megparancsolják, hogy velük a legkönyörtelenebbül járjon el az előljáróság.³ A korabeli visszaemlékezések arról is beszámolnak, hogy a munkások és parasztok titkos összejöveteleket tartanak, ahol helyzetük megváltoztatásáról, földosztásról és a népnéző hivatalnokok elűzéséről beszélgetnek.

Kirobban a forradalom

Az elégedetlenség 1918 nyarán oly méretet öltött, hogy a belügyminiszter indokoltnak látta a csendőrség megerősítését és egy csendőrkülönítményt helyezett Gyulára. Ennek feladata volt — mint ahogy a belügyminiszteri leirat mondja — az elégedetlen tömeg megfékezése és a szocialista eszmék eltiprása. A felfelé törő eszméket azonban Gyulán sem — épp úgy, mint az ország többi részében — nem lehetett eltiporni. Ilyen körülmények között érthető, hogy városunk lakossága kitörő ölémmel és lelkesedéssel fogadta az 1918 október 31-i forradalom hírért. A forradalom híre még aznap (csütörtök) este megérkezett. Aki épkezláb ember; katona, civil volt a városban, mind az utcán tolongott.⁴ Mámorosán ujjongó csoportok alakultak. A katonák a sapkarózsát letépték és helyébe őszirózsát tettek. Mindenki harsogta: »Vége a háborúnak, kitört a forradalom!* (»Le a Habsburgokkal!* »Éljen a forradalom!« Az utcán öröm, a városházán vihar tombolt. Még aznap este dr. Lovich Ödön polgármester az események hatására, és a tüntető tömeg nyomására gyűlést hívott össze, ahol bejelentette, hogy a Nemzeti Tanács végrehajtó bizottságától táviratot kapott, mely szerint a Nemzeti Tanács átvette a hatalmat és Károlyi Mihály elnöke alatt népkormány alakult. A bejelentés után Martos Manó, a Szociáldemokrata Párt helyi vezetője, a gyulai pártszervezet nevében javasolta, hogy alakítsák meg az ideiglenes végrehajtó bizottságot. Az ideiglenes végrehajtó bizottság meg is alakult. Következő napon (pénteken) tartotta első ülését, amikor a polgárórség szervezésére és a város élelmezésének zavartalan biztosítására létrehozta a közélmezési, közigazgatási, ellenőrző- és sajtó-bizottságot. Továbbá vasárnap (november 3) délután 2 órára népgyűlést hirdetett a Nemzeti Tanács és a végleges végrehajtó-bizottság megválasztására. November 2-án alakult meg a gyulai Katona Tanács. Vezetője Dobos alezredes lett.⁵

November 3-án lelkesedéstől izzó tömeg hömpölygött már a kora délutáni órákban a Kossuth-téren, hogy a szakadó eső ellenére is bebizonyítsa a Magyar Nemzeti Tanácshoz való csatlakozását. Előbb a gimnázium tornatermébe húzódtak az eső elől, de mikor az szűknek bizonyult, kimentek a térre. Először dr. Berényi Ármín, a gyűlés elnöke emelkedett szólásra, aki a szabadság fejlődésének történelmi képét ismertette a fáraók zsarnokságától kezdve a mai napig. Ezután Mar-

3 Gyulai Állami Levéltár.

4 Mayer Vilmos: Egyszer mégis győzünk. Gyula 19159.. 7. 1,

° Scherer Ferenc: Gyula város története. II. köt. "Gyula, 1938. 338. 1.,

tos Manó emelkedett szólásra. A néptömeg feszült figyelemmel várta Martos Manó szavait. Megrázkódott a nép — mondotta a szónoki— és lerázta magáról évszázados, nehéz rabbilincseit, az oligarchia és feudális arisztokrácia osztályuralmát (élénk helyeslés a tömegben). Rámutatott továbbá, hogy az öntudatra ébredt nép lerázva igáját, kivívja Magyarország függetlenségét és önállóságát. Nyomatékosan felhívta a figyelmet a népuralom megtartására.⁶ Ezután többször megismétlődő lelkes éljenzés közben átadta a szót Dundler Károlynak. Dundler a forradalmat dicsőítette és azt mondotta, nem állhatunk meg, amíg le nem számolunk az úri bitangokkal. A tömeg nagy éljenzéssel fogadta Dundler beszédét, majd utána felolvasták a végrehajtó-bizottság jelöltjeinek névsorát.

A népgyűlés vége előtt még Eisele András, a helybeli Szociáldemokrata Párt tagja, kért szót, hogy megemlíthesse a nép lelkében elfojtott keserúséget, mely a város közigazgatását vezető hivatalnokok a néppel szemben tanúsított magatartásából fakadt. Ezután a nép tobzódó lelkesedése és ovációja közben vádat emelt dr. Lovich Ödön polgármester, a város főjegyzője, Alcser főszámvevő és Tanozik főkapitány ellen a háború alatt tanúsított népellenes magatartása miatt. El mondotta, hogy Alcser a hozzá segítségért forduló asszonyokkal milyen lelketlenül bánt. Hiába volt a jegyrendszer, az asszonyok ahhoz a kevéshez sem jutottak hozzá, ami az élelmiszerjegyek után járt volna. Mire rájuk került a sor, az áru elfogyott. Alcser az elkeseredett asszonyoknak azt mondotta: »Ha nincs mit enniük, szép zöld a fű, menjenek legelni!« A tömeg meg akarta lincselni őket, de a jó urak eltűntek. Nem is tértek vissza csak 1920-ban Horthy csendőreivel. Ezután dr. Berényi Ármin bezárta a népgyűlést. A Békés című újság a következőket írja az oszladozó néptömegről: »Az ázott néptömeg szeméből új örömök csillogó könnye pereg le az esővert arcokon. A meghatottság érzete hullámszerűen lelkükben, s mintha minden egyes felfohászokodna, éljen az új szabadság. Morajló örömről zengése kíséri békés, szabad otthonába az ötödfél éves háborúban elcsigázott, elfonnyadt néptömegei.«⁷

A gyulai Nemzeti Tanács végrehajtó bizottsága november 4-én tartotta alakuló ülését. Ekkor választották meg az elnöki tanács, a népjóléti, közéleti, közigazgatási, ellenőrző- és sajtóbizottság tagjait, valamint a pénztárost és az ellenőröket. Ez a gyűlés, akárcsak a november 3-i jelölés is, azt mutatta, hogy a tőkés osztály igyekezett hatalmát és befolyását biztosítani. Dr. Berényi Ármin, dr. Martos József, dr. Flaman János, dr. Major Simon, dr. Schriffert Ferenc ügyvédek, dr. Hazai János orvos-ezredes, Némethi József gimnáziumi igazgató megválasztása ezt igazolja. A bizottság jórésztben a Polgári Radikális Párt, a Függetlenségi Párt, a Kisgazdapárt és Keresztényszocialista Párt tagjai közül kerültek ki. Szociáldemokraták kevesen voltak a bizottságban. Arra pedig különösen ügyeltek, hogy forradalmi szociáldemokraták ne kerüljenek be. Dundler Károly és Martos Manó bejutását azonban nem tudták megakadályozni.

⁶ Békés. 1918nov. 7. ⁷ Békés. 1918 nov. 10.

A Nemzeti Bizottságban főleg Dundler Károly és Martos Manó voltak harcos forradalmárok. Dundler Károly közéleti bizottsági, Martos Manó pedig közigazgatási ellenőrző bizottsági tag volt. Ők voltak azok, akik nem a forradalom stabilitására, hanem továbbfejlesztésére törekedtek. Mindketten a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének legtekintélyesebb tagjai voltak, az osztályharc alapján álltak, és kommunistáknak vallották magukat. Világosan látták, hogy a Nemzeti Tanács polgári összetételénél fogva nem alkalmas arra, hogy élvé álljon a forradalmi mozgalomnak, és határozott célt, irányt tűzzön a forradalmi tömeg elé. Ezért a Nemzeti Tanácsban megvalósult koalíciót csak szükségszerű átmenetnek tekintették.⁸ A Nemzeti Tanács összetételével városunk dolgozói is elégedetlenek voltak. Ezt bizonyítja Vidó András és Kalló Pál között 'lefolyt párbeszéd is: »A Városház utcán két jó barát örvendezett egymásnak. Vidó András munkás és Kalló Pál orosz fogságból hazatért katona. — Csakhogy megjöttél komám! Nem reméltem, hogy látjuk még egymást. — Egy darabig bizony én is úgy voltam. — válaszolta Kalló — de a forradalom után már bíztam. Amint látom, most már Ti is elkezdtétek. — El pajtás, — válaszolta Vidó — de ebben a forradalomban a fene se ismeri ki magát. Mást a Katona Tanács üléséről jövök. Eddig az elnök Dobos ezredes volt, most Húmmel ezredes lett. A Nemzeti Tanácsba is egy tüzér-főhadnagyot küldtek. Mindenki a forradalomról beszél, és az urak éppen úgy a nyakunkon ülnek mint régen. Oroszországban is így ment? — Az elején igen, — mosolygott Kalló — később megváltozott, mikor a bolsevikok megerősödtek. Ne búsulj koma! Ez nem a vége! E?: a kezdet. Az igazi ezután következik*.⁹

Az igazi valóban ezután következett. Az elégedetlenség nemcsak magán-beszélgetések formájában jutott kifejezésre, hanem a hivatalos közgyűléseken is, sőt ezt a hangulatot tükrözi a Megyei Nemzeti Tanács november 12-i gyűlése is. A gyűlést nagy érdeklődés előzte meg. Az egykori tudósítás szerint délelőtt 1/4IO órakor dr. Füzesséry Zoltán főispán üdvözlö a jelenlévőket és megnyitja a gyűlést. Temetünk egy régi rendszert — mondotta a főispán — de egyúttal az újjászületés napjai is ezek. Komolynak kell lennünk a nagy halotthoz. Holta után senkire sem szabad rosszat mondani. Rendezzünk szép, csendes temetést. Egy új korszak virradt ránk. Egyenlő jogok és kötelességek, mert ha egyformán követelünk és kérünk, egyformán mérjük és bíraskodjunk is. Károlyi Mihályban megtaláljuk az új kor emberét. A nagy eszmék komolyságához mértelen viselkedjünk. Utána dr. Berthóty István főjegyző előadja, hogy szolgálatait táviratilag felajánlotta a jelenlegi népkormánynak (morajlás a teremben). Majd Grünfeld Jakab a gyulai Szociáldemokrata Párt tagja emelkedett szólásra: »Tisztelt törvényhatósági bizottság! Új kor új embereket kíván — mondja. S most> azt látjuk, hogy, a Berthótyak akarnak újak lenni. Ez fizikai lehetetlenség. Főispán úr azt mondotta, rendezzünk temetést. Erre én azt mondom, ha mindent elfelejtünk, marad minden a régi. Én a gyulai Szociáldemokrata Párt nevében kijelentem, hogy ezt a közgyűlést nem

⁸ Mayer id. m. 10. 1.

⁹ Mayer id, m. 10. 1.

ismerjük el! Elég volt uraim a játékból! Beszéljünk őszintén. Abban a törvényhatóságban, mely ezer éve elnyomta a munkás népet, bízni többé nem lehet. Bízunk mi azokban az emberekben, akik a népkormányt 'sem akarták elismerni? Emlékezzenek vissza, hogyan beszéltek ezek az emberek a szegény asszonyokkal! Azokkal az asszonyokkal, akik éheztek... Pedig azok mind dolgoztak. (Közbeszólás: Ezek az urak eladták az országot!)

Az uraknak a hatalom volt a fontos. Én a polgárok megbízásából vagyok itt, hozhatnak bármilyen határozatot, azt tudomásul venni nem fogjuk! Mi nem vagyunk anarchisták, de a szolgabírói rendszert nem tűrjük. A vármegyének olyan vezetői legyenek, amilyeneket a nép választ. A nép kitörései jogos kitörések voltak. Menjünk haza uraim, ez a vezetőség ne hozzon határozatot, mert kinevet bennünket a világ*.^{1^}

Hamarosan változás történt a Megyei Nemzeti Tanács összetételében. Tagja lett Martos Manó is. Martosnak hosszú harc után sikerült elérni, hogy küldjenek egy feliratot az Országos Nemzeti Tanácshoz, melyben kérik az 1000 holdon felüli birtokok kártalanítás nélküli köztulajdonba való vételét, és azt elsősorban a harctéren küzdő katonák közt sürgősen osszák ki. Így bontakozott ki városunkban, megyénk akkori székhelyén, az 1918-as polgári demokratikus forradalom. Büszkén mondhatjuk, hogy sokkal erőteljesebben, mint másutt az országban. A polgári demokratikus forradalomnak jelentős állomása volt Gyulán a december 26.-i nagygyűlés. Erre a gyűlésre a város dolgozói Dundler Károly és Grünfeld Jakab vezetésével vörös zászló alatt, a Marseillet énekelve »Le a háborús nyereszkezőkkel! Vesszenek a tőkések! Éljen a világszabadság !« jelszavakkal vonultak fel.¹¹ A gyűlés kifejezésre juttatta, hogy elégedetlen a Nemzeti Tanács összetételével. Követelte, hogy kommunista érzelmű szocialisták nagyobb számmal legyenek a Nemzeti Tanácsban. Követelésük eredménnyel járt, mert a népgyűlés a Nemzeti Tanácsot több forradalmi érzelmű szocialistával kiegészítette, és dr. Berényi Ármin mellé egyenrangú elnöknek Martos Manót megválasztották.^{1^} Így tolódot Gyulán^ a Nemzeti Tanács balra. A gyűlés forradalmi hangulata bebizonyította — annak ellenére, hogy Gyulán nem alakult meg a Kommunisták Magyarországi Pártja — hogy^a kommunista ideológia, a kommunista párt programja utat tört a tömegek felé és egyre erőteljesebbé válik a harc a hatalomért. A balratolódás nagy riadalmat okozott a régi rend hívei között. A nép ellenségei nem is húzódtak takaró alá. A kisgazdapárt december 29-én tartott gyűlésen kimutatták a foguk fehérlését. A baloldali szociáldemokraták ellen heves kirohanást intéztek (Prattinger). A mocskolódásokat Dundler Károly a következő szavakkal utasította vissza: »A mi pártunk a proletárságért harcol. Az urakból a gyáva tehetetlenség és félelem beszél! A félelem, hogy mi is itt va-

10 Békés. 1918. nov. 14.

¹¹ Békés megyei Népújság. 1950. jan. 25.

12 Békés. 1918. dec. 29.

gyunk, élünk és nem engedünk hitünkéből, elveinkből !«¹³ Ettől kezdve a régi rend hívei mindent elkövettek, hogy a baloldali erőket kiszorítsák a vezetésből. A nép azonban nem így gondolkodott. Melléjük állt, mert világosan látta, hogy ezek azok, akik Gyula dolgozóinak érdekét képviselik.

Határozott céllal, előre

A népkormány 1919. VIII. te. megszüntette a Nemzeti Tanácsot és helyébe Néptanács alakítását rendelte el. A gyulai Nemzeti Tanács február 27-én oszlott fel és március 4-én alakult meg a Néptanács(14). Az újonnan alakult Néptanácsban a tömegek nyomására a reakciós erők kezdenek háttérbe szorulni, s hamarosan a forradalmi szociáldemokraták ragadják magukhoz a vezetést. A vezetőségben 5 szociáldemokrata, 2 Károlyi-párti és 2 kisgazdapárti kapott helyet. A szociáldemokraták közt ott van Dundler Károly, Barát István, Martos Manó is. Ezekben a napokban már forrt a világ, és szenvedélyesen csaptak össze a haladás és reakció erői. A szociáldemokrata párton belül is éleződik az ellentét Gyulán a baloldali, magukat már kommunistáknak nevező és a jobbra húzó, alkudozó vezetők között.(15)

A március 15.-i hatalmas tüntetés és felvonulás nagy lendületet adott a forradalmi átalakulásnak. Az ünnepélyről a Békés c. újság a következőket írja: »A város képe már a reggeli órákban a zárt üzletek és teljes munkaszünet folytán nagy ünnephez hasonló volt. A középületeken mindenütt vörös és nemzetiszínű zászló ékeskedett. A koradélutáni órákban (V22) a Szociáldemokrata Párt kebelébe tartozó összes szakcsoportok (munkások, földművesek, iparosok, kereskedők, közalkalmazottak) külön-külön vörös és nemzetiszínű zászlókkal, jelzőtáblákkal négyes sorokba tömörülve a Kossuth-térre vonultak. Itt a Nemzetőrség, is csatlakozott hozzájuk. Innen a pártvezetőség irányítása mellett az összes csoportok egy egységes menetté alakulva 2 órakor megkezdtek az eddig Gyulán soha nem látott impozáns tüntető felvonulást. Az útvonal a Városháza utcán végig, majd a Megyeház- Árpád-Erdélyi S.-út, báró Wenckheim Béla, Jókai és Híd utcán végig, vissza a Kossuth-térre volt. Amikor a 7—8 ezer főnyi tömeg visszatért a Kossuth térre Martos Manó, a párt elnöke mondott nagy beszédet. Az egybegyűlt sokaság, amely ekkor már 8—10 ezer emberből állhatott, feszült figyelemmel hallgatta a szónok minden szavát, és midőn beszédét ezekkel a szavakkal fejezte be: »Éljen a világot megváltó szocializmus!« földet rengető éljenzés volt a felelet.¹⁴ Mindez azt mutatja, hogy Gyulán is megérett a helyzet a munkáshatalom megteremtésére. Nem is váratott sokáig magára.

¹³ Békés megyei Népújság. 1959.. febr. 1.

¹⁴ Scherer id. m. 345. 1.

¹⁵ Békés megyei Népújság. 1959- febr. 8.

¹⁶ Békés. 1919. márc. 23.

A proletárdiktatúra megteremtése

1919. március 21-én a magyar dolgozó nép életében döntő fordulat történt. Megalakult a tanácsköztársaság. Magyarország egén új csillag | fénye gyulladt ki a 'nemzetközi proletariátus ötágú, vörös csillaga. A tanácsköztársaság kikiáltásával, a munkásosztály hatalomra jutásával dolgozó népünk évszázados vágya vált valóra. Érthető, tehát hogy Gyula dolgozói is a legnagyobb örömmel és lelkesedéssel vették tudomásul vágyaik valóra válását, a munkáshatalom megalakulását. Már a következő napon, március 22-én megválasztották a 'Forradalmi Bizottságot. A hatalom átvételekor a gyulai Szocialista Párt az alábbi közleményt adta ki:

Proletárok! Testvérek!

A Magyar Tanácsköztársaság Forradalmi Kormányzótanácsa megbízásából Gyula város Munkástanácsa átvette a politikai és katonai hatalmat. Március 22-én tartott Munkástanács ülésén megválasztották a héttágú forradalmi bizottságot, mely a további intézkedésig a város feletti diktatúrát átvette. Rövid időn belül megalakul a Munkástanács és a Katonatanács mellé a Paraszttanács is és együttes erővel fogják ,végső diadalra segíteni az elnyomott proletárság világot megváltó nemes eszméit.

A népbiztosok tanácsa távirati rendelkezéssel a kormánybiztosi végrehajtó hatalmat, illetve a vármegye összes hivatalai feletti Jogkörnek gyakorlását egy a Munkástanácsból alakuló háromtagú direktóriumra bízta.

A Forradalmi Bizottság a város területén lévő bankokat felügyelet és őrizet alá helyezte.

A Munkástanács a megbízott városparancsnok révén minden kiadott forradalmi kormányzótanácsi és helyi biztossági rendeletet szigorúan végrehajtat.¹⁷

Következő napon, március 23-án, népgyűlés volt a Kossuth téren. A gyűlésen Dundler Károly és Grünfeld Jakab beszéltek a dolgozó nép államáról, amelyben nem a kizsákmányolók és elnyomók törpe kisebbsége, hanem a volt kizsákmányollak és elnyomottak óriási többsége gyakorolja a hatalmat. Dundler Károly felszólalásában felhívott minden munkást, földművest, minden becsületesen gondolkodó dolgozót, hogy dolgozzon, termeljen vagy álljon be a proletár hadseregbe. Verejtékével vagy vérével áldozzon az eszme diadaláért. Bármilyen várjon ránk a szocializmus ügyének győznie kell! — mondta. Éljen a proletárdiktatúra! Éljen a Magyar Tanácsköztársaság! — fejezte be beszédét Dundler Károly.

A nép óriási lelkesedéssel éltette a munkáshatalmat és ,még ezen a gyűlésen megkezdtek a toborzást a Vörös Gárdába Képiró Károly, Plesovszki József és Luda Máttyás elvtársak irányításával.¹⁸

¹⁷ Vörös Zászló. 1919. márc. 27.

¹⁸ Békés megyei Népiújság. 1959. február 8.

A gyulai Szocialista Párt a hatalom átvételének első pillanatában különös gondot fordított megbízható néphadsereg szervezésére és már március 24-én felhívással fordult a város dolgozóihoz.

»Munkástestvéreink! Katonabajtársaink! Sorakozzatok a forradalmi vörös lobogó alá!

Nem engedjük, hogy az antant imperialisztikus, hódító törekvéseivel rabigába kergessen bennünket. Soha igazságosabb és lelkesebb szózat el nem hangzott Magyarország népéhez, mint most. Minden öntudatos proletárnak, minden jóérzésű polgárnak össze kell fogni!

Rajtatok a sor, jogtalan és szegény népei a földnek, hogy kivíjátok évezredek óta eltiport jogaitoknak diadalra jutását.

Aki ebben meg akar bennünket akadályozni, azokkal szembeállunk és kíméletlenül elbánunk. Itt az idő most, vagy soha!

Fegyverbe proletárok! ütött a mi igazságunk 12. órája!

A proletárok sorsa most a proletárok kezébe került, s nem engedjük abból kiragadni sohasem.

Most dől el, hogy mit tud tenni a nép saját érdekében! Fegyelmezett vörös hadseregre, öntudatos munkásgárdára és nyugodt, de biztos és határozott cselekedetre van szükség, önkényeskedni nem szabad. Minden törvényes intézkedésre kizárólag a forradalmi bizottság jogosult. Testvérek! Nincs idő a habozásra!

Gyerünk a cselekvés színterére! Várjátok és teljesítsétek a forradalmi bizottság intézkedéseit. Világ proletárjai egyesüljétek! Éljen a proletárdiktatúra! «19,

A felhívás eredménnyel járt, mert igen sokan jelentkeztek az újonnan alakult vörös hadseregbe. Március 26-án pedig útra is indult az első vörös század a kisjenői híd biztosítására. A rendőrség 25-én jelentette be csatlakozását a vörös gárdához és megbízható tagjai megfelelő beosztást is kaptak. »

1918 március 27-én jelent meg a proletárdiktatúra első gyulai lapja a Vörös Zászló. Somogyi Imre szerkesztette, hetilap volt. Első oldalán az 1919 március 22-én kiadott »Mindenkihez« című kiáltványt hozta, mely bejelenti a proletárdiktatúrát.

»Magyarország proletársága a mai nappal a maga kezébe vesz minden hatalmat — mondja a kiáltvány. Az országot az összeomlás anarchiájából csak a szocializmus megteremtése mentheti meg. A proletárság diktatúrájának döntő feltétele a proletárság teljes egysége. A kormányhatalmat átveszi a Forradalmi Kormányzótanács, Magyarország Tanácsköztársasággá alakult. Kijelenti teljes eszmei és lelki közösségét az orosz szovjet kormánnyal. Hatalmas proletár hadsereget szervez! Halállal sújt le az ellenforradalom banditáira, csakúgy mint a fosztogatás brigantijaira«.

A Vörös Zászló harcos, új szellemet sugároz. Sorai harcra buzdítanak, segítik a vörös gárdát, a vörös hadsereg szervezését és lecsapnak az ellenforradalmárookra, a kufárokra, uzsorásokra, a rémhírterjesztő burzsoákra.

A március 30.-i számában a nemzetiségek összefogását hirdeti és felhívást intéz a románajkú testvéreinkhez.

Nem kell hinni a csábítóknak — írja. Korszakos, nagy átalakulások izgalmas óráiban testvéri együttérzéssel fordulunk hozzátok románajkú testvéreink! Hónapok óta árulnak benneteket hatalmi polcra, miniszteri bársonyszékekre és magas rangra áhító gonosz politikusok és örült fantaszták, kik minden (Szavukkal és minden lépésükkel a román királyi udvart és az elnyomó bojár-uralmat szolgálják. Testvéreink! Itt a helyetek mi köztünk! Az elnyomottak fájdalma nemzetközi fájdalom, amit csak nemzetközi forradalommal lehet orvosolni.

Ne higgyetek a csábítóknak, kik szabad életet és boldogságot hirdetnek, de kancsukat és szolgásgót fognak adni. Románajkú proletár testvérek! Emberi jogot és boldogságot nem a királyok és földesurak adnak. Lökjétek félre minden megfizetett uszítót. Az egyenlőség hazájába az út csak (a proletárdiktatúrán keresztül vezet. Minden ipari és kereskedelmi munkásnak, minden dolgozó embernek, minden földműves szegénynek egy táborban van a helyük, nemzetközi különbség nélkül. A csábítóknak pedig pokolban a helyük.

Elvtársak!

Minden izgatót fel kell jelenteni a forradalmi biztosságnál.

A szocializmus útján

A hatalom átvétele után mindjárt, mint ahogy az ország többi részén is történt, úgy nálunk is megindult a szocializmus építése, a kizsákmányolás megszüntetése. Március utolsó napjaiban megalakult a forradalmi törvényszék. *A forradalmi kormányzótanács megbízásából Rónai népbiztos táviratilag kinevezte (a gyulai Forradalmi Törvényszék tagjait: elnökké Schmidt Gyulát, tagokká Szabó Lajost (rokkant), Furka Bálintot, Volent Mihályt, Szabó Mihályt, Fáskerti Istvánt; vád biztossá Jeszenszky Nándort; jegyzőkönyvvezetővé Révész Mihályt. A törvényszék azonnal megkezdte munkáját.^0

Április 2-án sor került a gyufagyár szocializálására. Megjelentek a gyufagyárban Szposzta és Sholczer elvtársak, budapesti kiküldöttek — írja a Vörös Zászló —, akik segítettek az ellenőrző tanács és a termelési biztos megválasztásában. Leszögezték azokat az irányelveket az »összmunkás elvtársaknak*, amelyekkel az új államalakulatba haladni fogunk. A munkás elvtársak termelési biztosnak egyhangúlag Reisner Artúrt jelölték. Az ellenőrző tanács tagjaivá titkos szavazás útján a következőket választották meg: Móricz elnök, Schön Vilmos, Markstciner Anna. Berndt Erzsébet és Patai Jánosné elvtársakat.²¹

20 Vörös Zászló. 1919. ápr. 3.

²¹ Vörös Zászló. 1919. ápr. 6.

Ugyanakkor szocializálják a József Szanatóriumot is. A gyulai József Szanatórium bizalmi testülete Bokányi Dezső népjóléti népbiztostól felhatalmazást nyeri, hogy a régi összetételű végrehajtó-bizottság működési körét átvegye és az intézményt, mindaddig vezesse, míg az állami közegészségügyi szervezetbe be nem olvad. A szanatórium részéről Balli Vince, Spanlang György, Fejér Flóra és egy központi bizalmi (férfi) kaptak a munkások és alkalmazottak bizalmából az átvételre megbízást. Bizalmivá Bogdánfy Jenő központi tisztviselőt küldték ki. Az államosítással kapcsolatban a Vörös Zászló április 3.-i száma, a következőket írja: »Ezen intézmény ezután nem a protekciós üdülők tanyája lesz, hanem tényleg szolgálni fogja azt a nemes célt, melyre rendeltetett. Már is több reformot teremtett az új vezetést. Az átszervezési munka állandóan folyamatban van«.

A haza védelmében

Nagy lendülettel indult meg a vörös hadsereg szervezése és erősítése is. Toborzás folyt az egész megye területén. A Vörös Zászló március 30.-i száma ezzel kapcsolatban a következőket írja: »A vörös hadsereg toborzását Békés megye területén a Békéscsabai Hadosztályparancsnokság és Katonai Népbiztosság megkezdte. A toborzó bizottságok már eddig is szép eredménnyel működtek. Minden igaz proletár, minden szervezett munkás gondolkozzon józanul e nehéz és sorsdöntő időben. Saját sorsunkról van szó! Ez legyen a jelszó: Munkába állni, vagy be a vörös gárdába! Megbízhatatlan elemek, reakciós érzelmű egyének közénk nem furakodhatnak. ezeket meg kell fosztani a fegyverviseléstől, nehogy a fegyver hatalmát velünk szemben kihasználhassák. Megcsinálni és biztosítani a proletár-diktatúrát. minden munkásnak ez legyen legszentebb és legsürgősebb feladata. Kicsiny e (22) kérdéseken ne rágódjunk, mert akkor elvesztünk. Félre a csüggedéssel! Ellenségeinkkel, a világ naplopóival, a burzsoá uszítókkal és a kényelem lovagjaival úgy is le fogunk még számolni!«

A munkástanács megfelelően gondoskodott a vörös hadsereg tagjairól, valamint hozzátartozóiról. Ezzel kapcsolatban a gyulai munkástanács április 4-én az alábbi rendeletet adta ki:

»A vörös hadsereg katonái teljes ellátást, ruházatot, felszerelést és havi 450 korona fizetést kapnak. A vörös hadseregben szolgáló katonák hozzátartozóiról gondoskodás történik olyképpen, hogy minden családtag vitán 50—50 korona családi pótlékot kapnak. A családos katonák félévenként 300 korona lakbérben részesülnek. Jutalomdíj hat havi kifogástalan fegyvelmezett szolgálat után 300 korona. Ruházati pótdíj használható katonai egyenruha és lábbeli után napi két korona. Ruházati jutalom saját ruha hat havi viselése után 200 korona. A proletariátus felszabadító harcában sebesülés, vagy betegség miatt munkaképtelenné vált proletárharcosokról, vagy az elesettek hozzátartozóiról való gondoskodás a tanácsköztársaságnak legszentebb kötelessége«.22

A tanácsköztársaság eszméinek tudatosítására városunk Munkástanácsa 14 elvtársat jelölt: ki, akik Gyulán és környékén megkezdtek' agitációs munkájukat a proletárdiktatúra érdekében — írja a Vörös Zászló. A kijelölt elvtársak Balogh, Beleznai, Kopasz, Csete, Viszt, Rozsos, Dévity, Soós, Sipos, Volent, Veres, Friss, Mihalecz és Nagy Gyula voltak.²³ Amint látjuk, a munka hatalmas lendülettel folyt a boldogabb jövő kialakításáért. Erről a munkáról a Megyei Munkástanács a következő jelentést küldte a Belügyi Népbiztosnak.

»Gyula városában a Munkás Tanács a forradalom első órájában megalakult. Tagja az összes szakszervezetek által titkos szavazás útján választott, szakcsoportonként 2—2 kiküldött. Megalakulása után a Munkás Tanács a meglévő karhatalom feletti rendelkezést, a közigazgatás vezetését azonnal átvette. A vezetőket teljesen megbízható elvtársakkal ellenőriztél te. A Munkás Tanács megalakulása után azonnal saját kebeléből titkos szavazással a város ügyeinek vezetésére hét tagú direktóriumot választott. Ezek a következők: Martos Manó, Kiszely Antal, Dundler Károly, Csomós János. Somogyi Imre, Furka Bálint és ifj. Sal István elvtársak. Miután azonban a választás megejtése után kiadott népbiztosi rendelet szerint a direktórium 3 tagból állhat, a Munkás Tanács az adminisztrációs ügyek vezetésével Martos Manó, Kiszely Antal és Somogyi Imre elvtársakat bízta meg, mint direktóriumot, a többi négy megválasztott elvtársat pedig e (hároms direktórium segítségérc delegálta. A direktórium a Munkás Tanáccsal együttesen teljes harmóniában működik.

A Gyulán lévő összes pénzüintézeteket azonnal zár alá vette, s mindegyik pénzüintézet ellenőrzésére hozzáértő, s megbízható elvtársakat rendelt ki, akik a pénzüintézet a direktórium utasítása és az eddig megjelent kormányzótanácsai és népbiztosi rendeletek szigorú figyelembevételével a proletárdiktatúra szellemében vezeték, illetve a vezetést irányítják. A Takarékpénztárhoz Grünfeld Jakab és Eisele Andrást, a sajtó- és propaganda ügyek biztosává pedig Somogyi Imrét nevezték ki. Az összes olyan üzemek szocializálására, ahol 20 munkásnál többet foglalkoztattak az intézkedések azonnal megtörténtek. Az üzemekben a munkások megalakították a munkás ellenőrző tanácsokat, s a pénz, anyag- és árukészletek ellenőrzésének, s az üzem zavartalan továbbfolytatására a direktórium szakképzett, politikailag megbízható üzemi biztosokat állított ki.

Gondoskodott a Munkás Tanács és direktórium a sajtó szociális szempontból való ellenőrzéséről, illetve az itt eddig megjelent burzsoá »Békés« egy időleges megszüntetésével ugyanazon nyomdában »Vörös Zászló« című szocialista lapot adták ki.

A Gyulán lévő Almásy Dénes féle kastélyt azonnal lefoglalta. A benne lévő mőkincsek leltározásáról és szigorú őrzéséről gondoskodott. A szocializálás! népbiztos által kiadott rendelet szellemében az üzleteket azonnal bezáratta és a leltározás folyamatban van. Az általános helyzetet illetően örömmel jelentjük, hogy a város népe nyugodt. Munkánkat semmi zavaró momentum nem ^gátolta. Vagyon,

²³ Vörös Zászló. 1919. ápr. 3.

vagy személy elleni deliktumok nem fordultak elő, s .ellenforradalmi jelenségeket eddig nem észleltünk.

A kispolgárság tőle telhetőleg igyekszik asszimilálódni, a burzsoá pedig feltétlenül és ellenvetés nélkül követi a kiadott rendeleteket. Rendeleteink kiadásánál szigorúan szem előtt tartjuk a Kormányzótanács rendeletét«. /24

Az első szabad választás

Szorgos munka közepette érkezett el városunk dolgozó népe az első szabad választás napjához, április 7.-hez. Az előkészületre sok idő nem volt. Ennek ellenére a Munkás Tanács mindent megtett, hogy a város népét megfelelően tájékoztassa a választás lefolyásáról. A tájékoztatás falragaszon, gyűléseken-és sajtón keresztül történt. Április 5-én (szombat) a Városi Munkás Tanács a választások ismertetésére ülést tartott. Az ülésen Ladányi elvtárs, a Forradalmi Kormányzótanács kiküldötte is részt vett. A gyűlésen megválasztották a szavazatszedő bizottság tagjait és kijelölték a szavazóhelyiségeket. Az első szavazatszedő bizottság az állami leányiskolában működött. Tagjai voltak: Kukla György, Kardos György, Patai Jánosné és Heilinger Károly. A kettes számú szavazatszedő bizottság az újvárosi körben működött, tagjai K. Szabó István, Szabó Ferenc, Markstciner Anna és Debreceni Károly voltak. A hármas számú a Wiszt-féle vendéglőben volt, tagjai Vidó György, Király Endre, Kolozsi Péterné és Szabó Géza voltak. A négyes számú, a Ludvig-féle vendéglőben állt a választók rendelkezésére. Tagjai M. Szabó István, Bcleznai Sándor, Horváth Anna és Szathmári Sándor voltak.²⁵ A következő napon (április 6) nagygyűlés volt a Kossuth-téren, ahol Saly Endre központi kiküldött is felszólalt. Saly Endre többek között ezeket mondotta:

»igen tisztelt Elvtársaim! A proletárdiktatúra nem végcél, az ,csak eszköz a végcél elérésére, mert csak ezzel az eszközzel lehet letörni azt az osztályt, mely Magyarország dolgozó népeit eddig a markában tartotta. Azok az urak, akik nem tartoztak a dolgozó munkásság táborába, megütköztek és nem tetszett nekik a proletárdiktatúra. Elhiszem, De higgyék el ők is, hogy nekünk sem tetszett a burzsoá diktatúra.

Igen tisztelt Elvtársaim! Szakítottunk a régi renddel és ezt a régi rendszert teljesen be akarjuk szüntetni. Nem kell nekünk militarizmus! Kaszárnya helyett kórházat építsenek nekünk, hogy legyen hová vinni a munkában meggörnyedt, kidőlt, munkaképtelenné vált munkást. A katonaságra eddig kidobott sok milliót fordítsák iskolák céljaira, ne csak az járhasson iskolába akinek pénze van, a tudomány mindenütt .legyen szabad, hogy megszerezhesse a legszegényebb proletár is. Eddig csak a vagyonosok gyermekeinek volt módjukban iskolába járni és tanultakká lenni, aminek következményeképpen a hivatalnokok is nagyrészt a gazdag emberek gyermekeiből kerültek ki és azért nem talált a szegény ember igazságot a

24

25

26 Gyulai Állami Levéltár

27 Vörös Zászló. 1919. ápr.

hivatalokban, mert rendszerint a nagyurak gyermekei hozták felettük az ítéletet. Magyarországon teljes demokrácia csak akkor lehet és lesz, ha a nép gyermeke is megtanulja mindazokat a dolgokat, amire az életben szüksége van.

Eddig a munkás csak a legritkább esetben tudott annyit keresni, hogy családját tisztességesen eltarthassa, a legtöbb esetben a feleségnek, az anyának is munkába kellett állnia, hogy 3 vagy 4 gyermekének is kenyeret kereshessen. Ez alatt a kisgyermek az utca porában magukra hagyottak és még csodálkoztak a nagyurak, ha a proletárok gyerekei nem részesültek erkölcsös, házias nevelésben, sőt ma még ők vetik szemünkre, hogy szétromboljuk a családot.

Eltársaim! A proletárdiktatúra csak akkor érheti el célját, ha öntudatosan, készséggel mindnyájan alávetjük magunkat rendelkezéseinek, a rend fenntartására és a termelés folytonosságának biztosítására. Ha nem akarjátok, hogy elveszünk, akkor: a földmunkás népek fokozottabb erővel kell gondoskodni a föld megműveléséről, és a szükséges élelmiszerek előteremtéséről, míg az ipari proletariátus gondoskodni fog az ipari szükségletek kielégítéséről.

A régi rendszer hívei titokban azzal akarnak lazítani ellenünk, hogy a szegény embernek is elveszük a kis vagyontöredékét, földjét, borjút és disznóját. Ez nem felel meg a valóságnak, a szegény embernek továbbra is megmarad viskója és disznója és mindenkinek megmarad a keserves, véres verejték árán szerzett kis keresménye, ezt tőlük soha senki el nem fogja venni. Most még azzal kell foglalkoznunk, hogy mely eszközökkel lehet a mai berendezést, a mai államformát fenntartani és a nép részére biztosítani. Ezt csak úgy érhetjük el, ha a munkásság összefog, másrészt pedig, hogy a szervezett munkásság táborából minél többen jelentkezzenek a vörös hadseregbe, amely a proletárdiktatúrának a fenntartója, egyik talpköve és biztosítója. Ennek a vörös hadseregnek egyrészt a Magyarországra betolakodókat kell kiűznie, másrészt idebent vigyázni arra, hogy a régi rendszer újra hatalomra ne kerülhessen. Az élelmiszereknek az egyik országból a másikba való kiszállítása elé lehet vámsorompókat állítani, de a munkásság mozgalmának terjedése meggátolhatatlan. Reméljük, hogy rövid időn belül át fog terjedni a még ellenfélként velünk szembenállókra is, s akkor nemcsak Magyarországon, hanem egész Európában csődöt fog mondani a régi rendszer«.

Saly beszéde után Somogyi Imre megköszönte a szép beszédet és felhívta a közönség figyelmét, hogy az alaptalan rémhíreknek ne üljön fel. Arad megyében rend és nyugalom van — mondta, s hogy a rémhírterjesztőket fel kell jelenteni és forradalmi törvényszék elé kell állítani.

A Vörös Zászló április 6.-i száma ugyancsak tájékoztatást „közöl »Gyulán hétfőn lesz» a választás« címmel. A cikk hangsúlyozza, hogy az új szovjet választásokon szavazati joga van minden 18 éven felüli dolgozó férfinak és nőnek. Nincs szavazati joga és nem választható, aki nyereség szerzés céljából bér munkást foglalkoztat, aki munka nélkül tartja fenn magát, tőke vagy ingatlan jövedelméből él, aki elmebeteg vagy gondnokság alatt áll. Továbbá, akiknek politikai jogaik aljas indokokból elkövetett cselekmény miatt fel vannak függesztve. Ellenben szavazati joguk van azoknak, akik betegség, rokkantság vagy koruk miatt munkaképességü-

ket elvesztették. A választás titkosan történik. Hangoztatja a cikk továbbá, hogy sohasem volt ilyen széleskörű választójoguk a magyar dolgozóknak, összehasonlítá-
sul elég annyi hogy az előző, 1910-es országgyűlési választásnál nő egyáltalán nem
szavazhatott, nem volt szavazati joguk az ipari és mezőgazdasági munkásoknak,
cselédeknek, katonáknak, 18—23 éves fiataloknak, sőt a szegényebb kisgazdáknak,
az iparosoknak és kereskedőknek sem. A szavazás 1919-ig nem listával és titkosan,
hanem nyilvánosan, élőszóval történt.

Városokban minden 500 lakos után 1 tag választható. E szerint Gyulán, számítás
szerint, 52 tagból fog állani a munkások, katonák- és földművesek tanácsa. A tanácsok
az ügyek közvetlen intézésére községekből 5, városokban legfeljebb 20 tagú
intézőbizottságot (direktóriumot) választanak.

A városi és járási tanácsok minden 5 000 lakos után 1 tagot küldenek a megyei
tanácsba (Békés megyében 56 tagot), mely szintén egy intézőbizottságot választ
(legfeljebb 40 tag). A megyei és városi tanácsok minden 50 000 lakos után 1 tagot
küldenek a tanácsok országos gyűlésébe, mely a legfőbb törvényhozó és végrehajtó
hatalmat gyakorolja. Békés megye 6 tagot fog delegálni — mondja a közlemény. (Ezek a
következők lettek: Bata Pál Békéscsaba, Rajki Sándor Orosháza, Kizsel Antal Gyula,
Remete György Szarvas, Órsi Sándor Békés, és B. Molnár Imre Gyoma.)

Ilyen előkészületek után köszöntött városunkra április 7.-e, a választás napja. Egyszerű
dísznélküli, csendes és méltóságteljes volt ez a nap. Hétfő volt, köznap, melyet ünneppé
varázsolt ez az aktus. Gyorsan jött a rendelkezés, gyorsan kellett végrehajtani, szinte
forradalmi mozdulatokkal ment végbe ez a niáskor oly zajos alkalom. Gyulán már reggel 8
órákor megkezdték működésüket a szavazatszedő bizottságok. A szavazást este 7 órákor
zárták le és a szavazólapokat még aznap este a direktórium, mint választási bizottság elé
terjesztették, ahol éjfél utánig munkálkodtak az összeszámoláson. A leadott szavazatok
száma 5 635 volt.² Megolvasták a tiszta szavazólapok számát, majd sorra vették azokat,
melyeken javítások voltak. Az érvénytelen és az ellenszavazatok száma igen csekély volt.
A hivatalos lista elsőpró győzelmet aratott. E szerint a gyulai Munkás, Katona- és Föld-
művestanács tagjai a következők lettek. Ifj. Steigerwald István, Hack Ferenc, Perei
András, Pozsár György, Kiszely Antal, Beleznai Sándor, ifj. Raák Mihály, Desztig Pál,
Wiszt József, Papp Károly, Király Jánosné, Bogár István, Marksteiner Anna, Móricz
András, Sproch József, Vidó Lajos, Mihalek Péter, Szabó Ferenc, Szabó János, Gácsi József,
Grünfeld Jakab, Diósi Béla, Martos Manó, ifj. Sal István, ifj. Schmidt Gyula, dr. Schriffert
Ferenc, Somogyi Imre, Szálai László, Szlovenszák György, Szűcs János, Hanecker Zsigmond,
Lavró János, Puskás János, Vidó György, Csomós János, Tollas Gábor, Csete Gábor, M.
Szabó István, Kiss István, Nagy János, Kertész Ferenc, Purzsa Péter, Felföldi György,
Sebestény Ferenc, Földesi István, L. Kovács Mihály, B. Kovács András, Nadabán János,
Nadabán Traján, Vidó János, Halász Pál, és Csomós András. Legtöbb szavazatot

kapott if j. Steigerwald István (5 617). A választási eredmények világosan és meggyőzően mutatták, hogy a tanácsrendszert Gyula város dolgozóinak többsége magáénak érezte és szívvel-lélekkel támogatta.²

Az április 7-én megválasztott Munkás, Katona- és Földműves tanács **április 9-én** a vármegyeháza nagytermében tartotta alakuló ülését. A Forradalmi Kormányzótanács XXVI. számú rendelete alapján a Munkás, Katona- és Földműves tanács tagjainak sorából 20 tagú intézőbizottságot választottak. Az intézőbizottság tagjaivá ifj. Steigerwald Istvánt, Perei Andrást, Beleznai Sándort, ifj. Raák Mihályt, Papp Károlyt, Móricz Andrást, Vidó Lajost, Mihalek Pétert, Szabó Ferencet, Szabó Jánost, Grünfeld Jakabot, ifj. Sal Istvánt, ifj. Schmidt Gyulát, Somogyi Imrét, Szálai Lászlót, Vidó Györgyöt, Csomós Jánost, M. Szabó Istvánt és Sebestény Ferencet választották meg. A városi ügyek közvetlen (intézésére és irányítására háromtagú direktóriumot választottak dr. Schriffert Ferenc, Dundler Károly és Perei András személyében. A gyulai Munkás, Katona- és Földműves tanács elnökévé pedig Martos Manót, titkárává Kiszely Antalt választották meg.²⁸ A városi direktórium, az intézőbizottság és a munkástanács hivatalos helyiségei a városháza épületében kaptak elhelyezést. Martos Manó később a megyei munkástanács elnöke lett.

Az emberibb életért

Városunk dolgozó népe a Forradalmi Kormányzótanács rendeletein túlmenően is tett javaslatokat, a dolgozók életkörülményeinek megjavítására. Erről tanúskodik a Szocialista Iparosok Bőripari Érdekeltségének beadványa a direktóriumhoz:

Szocialista Iparosok Szabadszakszervezete Bőripari Érdekeltsége Városi Direktóriumnak

H e l y b e n

A gyulai Cipész és Csizmadia szocialista iparosok szabad szervezete ipari érdekeltségének 1919. év április hó 14-én tartott nagygyűlése elhatározta, hogy átiratot intéz Gyula város direktóriumához, a célból, hogy a város közönségének olcsóbb és az igényeknek megfelelőbb cipővel való ellátását lehetővé tegye, amire vonatkozólag a következő javaslatot teszi: A tőkés termelési rendszer bukásával új társadalmi erők keletkezése lehetővé teszi azt, hogy a közszükségleti cikkek előállítását az állam vagy a város szocializálja, illetőleg házi kezelésbe vegye. Ez azért is szükséges, mert a mai nagy anyaghiány miatt úgy kell takarékoskodnunk, hogy annak egyenlő elosztása legyen és az egyenlő elosztás mellett a közönség ne legyen kitéve az árdragítók kénye-kedvének. Ezért javasolja a szabad szervezet bőripari érdekeltsége, hogy úgy, mint Szovjet Oroszországban, nálunk is a város állítson fel egy cipész és csizmadia műhelyt saját kezelésében, ahol elkészíthető lenne minden fajtájú cipő és csizma.

² Vörös Zászló. 1919. ápr. 9. 28 Vörös Zászló. 1919. ápr. 13.

A megtermelt árú átmenne egy, szintérv, a város tulajdonát képező értékesítő üzletbe, ahonnan csak a jóléti bizottság kiutalására volna beszerezhető a cipő vagy csizma. — Ugyanígy a javítást is egy, a már a Szovjet Oroszországban jól bevált rendszer szerint lehetne berendezni. Ha a város ezen vállalkozással több termelést érne el, úgy egy másik nagy probléma is megoldást nyerne, amennyiben a város ezen többlettel kielégíthetné a közeli falvak szükségletét, esetleg élelmi cikkek ellenében.

Ha városi Direktórium ezen javaslatot magáévá teszi, úgy felkérjük a Direktóriumot, küldjön ki egy bizottságot, amely a proletár .kisiparosok bőripari érdekeltségével együtt kidolgozná a műhely felállításának a módozatát.

A Direktórium határozatáról értesítést kérünk.

Ezen vállalkozásra az előjegyzettek a tanoncokkal együtt 120-an vannak.

Gyula, 1919. április 15.

Szocialista Iparosok Szabad Szervezete

Bőripari Érdekeltség megbízásából

Kertes György

A Munkástanács magáévá tette a kérelmet és felszólította a Bőripari Érdekeltséget, hogy dolgozzon ki egy minden kérdést megvilágító részletes tervezetet és azt további intézkedés megtételére a Direktóriumnak terjessze be.²⁹

Ez) a beadvány fényesen bizonyítja, hogy városunk dolgozói jól ismerték a szovjet oroszországi rendszert és azt helyesnek, valamint követendőnek tartották. A munkástanács egyre erőteljesebben harcolt a tanácsköztársaság törvényeinek, rendelkezéseinek végrehajtásáért, gazdasági és szocialista téren egyaránt. Nagy gondot okozott a munkástanácsnak a város ellátásának biztosítása. Ezért a termelt javakat igyekezett úgy elosztani, hogy az ellátatlanok megkapják ,a legszükségesebbeket.

A kultúra eszközeivel is sokat tett a munkástanács. Március 23-án Ettig Károly tanügyi politikai megbízott Mikler Sándor tanfelügyelő útján felhívást intézett a pedagógusokhoz.

>Magyar hazánk magyar tanítói, hűséges fiai! — szól a felhívás.

A tanácsköztársaság jegyében, a proletárhatalom megdönthetetlen erejének biztos tudatában élet-halálharc küszöbére lépett az átalakult Magyarország. Emberi méltóságunk régen óhajtott és most bekövetkezett egyenlősége nem ismer többé **csak egyféle tanítót**, csak munkás tanítót, csak dolgozó és hazaszerető tanítót. — Ezért könnyű nekem az egységes néven való megszólítás, — melynek során bizalommal' s teljes megnyugvással hívom fel figyelmeteket arra a hatalmas munkára, melytől sokat szenvedett magyar Hazánk biztos megmentését reméljük, sőt biztosan várjuk.

Csak röviden hívlak fel benneteket annak megfontolására, hogy a tanácsköztársaság, a proletárhatalom ellenállhatatlan ereje éppen abban áll, hogy mindnyájunkban egy szív dobog, egy lélek lelkesít, egy akarat egyformát akar, és ehhez képest egyformán cselekszik. Cselekedjétek tehát és cselekvésre buzdítsatok mindnyájan mindenkit. Egy úton, a tanácsköztársaság, a proletárhatalom által kijelölt, egyenes úton haladjatok, mely az ország megmentésére vezet, s nemcsak gyermekeink, hanem késő unokáink háláját is biztosítja nekünk. Bilincseket törünk, melyek emberi mivoltunk méltóságától akartak megfosztani, bilincseket törünk, melyek rabságra szánták nemzetünket. Fel tehát a szabadító nagy munkára minden erővel, minden tehetséggel, mint törhetetlen és tántoríthatatlan hívei a tanácsköztársaságnak. Remélem, hogy minden tanító mind az iskolában, mind azon kívül, szívvel-lélekkel támogatja a munkáshatalmat és semmi ellenforradalmi tendenciát nem tűr.³⁰

Március 25-én pedig átiratot küldtek a felekezetek vezetőihez, melyben tudtukra adják, hogy a tanácsköztársaság mindenki számára biztosítja a szabad vallásgyakorlatot, azonban nem tűri, hogy a papok a szószéket a tanácsköztársaság elleni izgatásra használják fel.³¹

Az iskolák államosításáról szóló rendelet április 1-én jelent meg. A gyulai pedagógusok többségében rokonszenvet váltott ki a munkástanács felhívása és örömmel üdvözölték az iskolák államosítását, valamint a hitoktatás kötelező jellegének megszüntetését. Ennek a többségnek óhaját fejezi ki a Vörös Zászló április 3.-i száma is, mely a következőket írja: »Az iskolából ki fognak zárni egy csomó ócska eszmét, amit felváltanak a mai korhoz illő erkölcsi neveléssel. A papok a vallást nem fogják kihasználni politikai és egyéni érvényesülési célokra. Az iskolák államosítása csak egyszerűvé és nagyszerűvé avatja a nevelés kérdését és tisztességes megélhetéshez, kellő elhelyezkedéshez juttatja a nemzet napszámosait. Embert csinál a tanítókból, nem pedig püspökök előtt hajlongó figurát. Új szellemet visz a falak közé, új életet, új felfogást a gyermekek lelkeibe«. Nagy lelkesedéssel fogadták városunk dolgozói az állam és egyház szétválasztásáról érkezett híreket is. Ezt a korabeli visszaemlékezések is bizonyítják. Idevonatkozóan a Vörös Zászló a következőket írja április 5.-i számában: »A katolikus egyház hatalmát a mérhetetlen vagyon adta meg. Azonban a sok ezer holdas latifundiumokat ezentúl a nyomorult életet élt zsellérség és béres cselédség nem éhbérért fogja művelni. Az államtól eredő vagyon uzsorásai nem fognak klerikális célokra költeni milliókat, hanem azt az óriási igazságtalanságot, hogy végeredményben közvagyon osztály-és vallási gyűlölet szítására használtassák, egy csapásra megszünteti szovjet kormányunk az állam és egyház szétválasztásával.

Az állam és egyház szétválasztására szükség van egy igazságos államban, mert csak úgy érhető el a teljes vallásszabadság. Addig, amíg a hatalmi viszonyok ily óriási aránytalanságot mutattak az egyes felekezetek között, hiába hoztak lör-

³⁰ Vörös Zászló. 1919. márc. 30.

³¹ Gyulai Állami Levéltár.

vényeket a vallásszabadságról, a felekezetek egyenjogúsításáról, az csak írott malaszt maradt.

Most, hogy az állam szigorúan elkülönül az egyháztól, uralkodó felekezet nincs, a vallás mindenkinek magánügye lesz, amelyhez az államnak, sem alá, sem fölé rendelt szerepe nem lesz. A vallás most felemelkedik arra a piedesztálra, amely őt megilleti. A vallás állami erővel való oktatásának megszüntetésével megszűnik az, hogy vallás ürügye alatt egy kapitalista osztályállam hamis ideológiával fertőzzék meg a tanulók zsenge lelkét*.

A paraszti jövő felé

Városunk, Munkás Tanácsa lépéseket tett a parasztság sok évszázados elnyomásának és kizsákmányolásának megszüntetésére is. A Forradalmi Kormányzótanács XXXVIII. sz. rendelete alapján ki mondta, hogy a 100 holdon felüli birtokok a dolgozók társadalmáé. Aki nem dolgozik, annak tulajdonában föld nem maradhat. A kis- és törpebirtokok megmaradnak az eddigi magántulajdonban. A köztulajdonba átvett földbirtokok szövetkezeti kezelésére a földet művelő mezőgazdasági proletárságnak adatnak át. Ilyen termelőszövetkezetnek tagja lehet minden 16 éven felüli férfi és nő, aki a termelésben megfelelő számú munkanappal részt vesz. A jövedelemben mindenki a végzett munka arányában részesedik.³² A munkástanács különös gondot fordított a termelőszövetkezeti mozgalom népszerűsítésére. A Vörös Zászlóban és a Békésmegyei Népszavában többször felhívással fordult a megye dolgozó parasztságához. A Békésmegyei Népszava április 11.-i száma a következő felhívással jelent meg: »Munkálkodó földműves testvérek! Elvtársak! alakítsunk termelőszövetkezetet!« A korabeli visszaemlékezések azt bizonyítják, hogy a felhívás nagy visszhangot váltott ki a megye dolgozó parasztsága, földnélküli agrárproletárjai között. Bizonyos, hogyha a román bojár csapatok nem szállják meg Békés megyét április végén, a termelőszövetkezeti mozgalom itt is ugyanúgy jó talajra talál, mint Somogyban vagy az ország más részében.³³ A szegényparasztság és a cselédség helyzetében lényeges változást hozott a Munkás Tanács. Gazdasági cselédek készpénzfizetését, valamint természetbeni járandóságát felemelték, továbbá a mezőgazdasági munkásokra is kiterjesztették a betegségi és balesetbiztosítást. A Munkás Tanács ezenkívül még sok egyéb intézkedést akart végrehajtani a parasztság érdekében. Erre enged következtetni az is, hogy április 10-én megalakult a Birtokrendező Bizottság Vidó György, Mihalck István cs B. Kovács András tagokkal.³⁴ A Munkás Tanács rendeletet adott ki a nélkülözhető és üres lakások összeírására. Ennek az volt a célja, hogy a rossz lakásviszonyok között élő nincsteleneket megfelelő lakáshoz juttassa. A lakásügyek intézésével Réti Lászlót bízta meg.³⁵

³² Vörös Zászló. 1919. ápr. 9.

³³ Békés megyei Népújság. 1959. febr. 15.

S4 Gyulai Állami Levéltár

85 Gyulai Állami Levéltár.

Támad a reakció

Sajnos, a nép javát szolgáló rendelkezéseket nem sikerült mind végrehajtani, mert hamarosan megszállták Gyulát a román burzsoá csapatok. Április 20-án már hadterületté nyilvánították városunkat is.³⁶ Április 24-én délután egy román és két magyar fehérgárdista tisztből álló járőr jelent meg a város szélén. A következő napon pedig a román burzsoá csapatok megszállták a várost. A románok előnyomulása gyorsan és hirtelen történt. Ennek oka egyrészt a székely-hadosztály árulása, mely a Királyhágónál megnyitotta az utat a románok előtt, másrészt a szatmárnémeti és nagyváradi árulás. A nagyváradi árulást bizonyítja az a távirat is, melyet a nagyváradi csendőrparancsnokság adott ki. A távirat szerint:

A Kormányzótanács megszűnt. A közigazgatást megint a szolgabírói, hivatalok veszik át. A megszálló francia és román katonaság közeledik. A parancsnok jelentkezzék, fegyverszüneti szerződésre hivatkozva álljon a megszálló csapatok „rendelkezésére. Piros jelvény leveendő, rendfokozati jelvények és minden nemzetiszínű rózsza felteendő. A lakosság megnyugtató, hogy mindenki maradjon a helyén».

A kívülről és belülről jövő ellenforradalommal szemben az osztályöntudatos proletárok minden elszántsága hiábavaló volt. A román bojárok túlereje megtörte a kommunisták hősi ellenállását és a vörösgárda harcosai visszavonulásra kényszerültek. A nehéz helyzetben Stromfeld Aurél vezérkari főnök csak annyit tudott elérni, hogy a gyűrűbe került tiszántúli hadsereget kivonja a Duna-Tisza közére. Ebben a hadseregben több gyulai volt. Körülbelül 350-re tehetjük azoknak a gyulaiaknak a számát, akik a megszállás után is fegyverrel a kezükben védték a proletárdiktatúrát. Ezek az elvtársak a 46-os, 16-os és a 101-es gyalogezrednél, valamint a 101-es dandárnál szolgáltak. Részt vettek a felvidéki harcokban (Miskolc, Kassa), a dicsőséges északi hadjáratban. Szolnok visszafoglalásánál is jelen voltak, valamint a nyári tiszai támadásnál. (Mezőtúr, Gyoma) Ami 1919 április 25.-e után történt Gyulán, az a román bojár csapatok és a belső árulók hóhér munkája és az emberi jogok legsúlyosabb megsértése volt. A megye urai vad hajsztát indítottak a kommunisták; s mind azok ellen, akik a tanácsköztársaság napjaiban a népért dolgoztak. Bemondásaik alapján a román parancsnok összefogatta azokat a hazafiakat, akiknek a forradalom alatt vezető szerepük volt, továbbá azokat is, akik a vörös hadseregnek tagjai voltak. Az elfogottak között volt Dundler Károly, Grünfeld Jakab, Beleznai Sándor és Oláh Tódor is. A legszorgosabb nyomozás sem tudott velük szemben olyan adatokat kideríteni, amely bírói ítélet alapjául szolgálhatott volna. Ezért elhatározták, hogy bírói ítélet nélkül teszik el őket láb alól. Április 27-én délután rövid kihallgatás után közölték velük, hogy Békéscsabára viszik őket a hadbírószékre. Amikor a kísérő katonák a Gyula és Békéscsaba között lévő Veszely-hídra értek, azt közölték velük, hogy haza engedik őket családjukhoz. Mikor mit sem sejtve Gyula felé visszaindultak, a román katonák úgy tettek, mintha szökevényeket üldöznének; lövöldözni kezdtek rájuk. Hamarosan mind a négy hazafit lelőtték. Még holttesteikbe is több golyót eresztettek, majd* a híd alatt

³⁶ Gyulai Állami Levéltár.

felületesen eltemették őket.³⁷ A lakosság kegyelettel emlékezik meg róluk és kivégzésük színhelyén a párt helyi szervezete 1956 áprilisában emlékművet állított. A román bojárok nem elégedtek meg a kivégzésekkel; még 56 gyulajt tartóztattak le. Részben internálták, részben pedig hadifoglyoknak nyilvánították őket.^{3^}

Városunkban a tanácsrendszer mindössze 35 napig állott fenn. De ez a rövid idő is bebizonyította a gyulai munkásság, a kommunisták erejét, vezetőképességét. A rövid idő ellenére is városunk életében mélyreható változás történt. Olyan fejlődés volt tapasztalható, amelyet azelőtt, nyugodtan mondhatjuk, évtizedeken, sőt évszázadokon keresztül nem láthattunk. Ezért méltán mondhatjuk városunk története egyik legkiemelkedőbb szakaszának azt a 35 napot, melyet megismerni és emléket az utókor számára hátrahagyni minden gyulai hazafias kötelessége.

FÜGGELÉK I.

Adatok Dundler Károly életéből és munkásságából

Dundler Károly 1874 július 13-án született gyulai, közelebről németvárosi, kisiparos családból. Apja Dundler József, gyulai szűcs-mester volt. Anyját Moldován Rozáliának hívták; másodsor Beleznai Andrásához ment férjhez. Dundler Károly 12 éves korában asztalos tanonc lett, majd mint segéd több európai országban vándorolt és különböző mestereknél, gyárakban, üzemekben dolgozott. Már Magyarországon is, de főleg vándorlásai során ismerkedett meg a szocializmus eszméjével. Hosszabb időt töltött Németországban, ahol már az akkori Szociáldemokrata Párt Európa legerősebb munkáspártjai közé tartozott. Ezt Dundler maga is többször említette.

Németországból hazaérve, rövid ideig Gyulán tartózkodott, de máshol, így Aradon is dolgozott. Ott történt meg vele, hogy amikor egy pap egyházi beszédében a szociáldemokratákat sértegette, felszólta a szószékre, hogy: »nem így van ez tisztelendő atyám«. Ezért azután az aradi hatóságokkal meggyűlt a baja. Hosszas utánjárás, rokonságának közbenjárására sikerült az eljárást megszüntetni ellene. Ezután Gyulára költözött és 1901—1903 között már a gyulai Szociáldemokrata Pártban működött. Ekkor már nemcsak meggyőződése, hanem képzett szocialista is volt, és szervezte a faipari munkások szakszervezetét. Gyulán hamarosan összeütközésbe került kispolgári gondolkodású környezetével, ami még szorosabbá tette a szocializmushoz hajló ipari munkásokhoz és agrárproletárokhoz való kapcsolatát. A kispolgári gondolkodással és életmóddal való gyökeres szakítását mutatta az is, hogy noha jómódú és katolikus beállítottságú iparos családból származott, református vallású, vagyontalan munkásnőt, Tóth Juliannát vette feleségül. 1899-ben, a

37 Dundler Károly rokonságának közlése.³⁸ Scherer id. m. 350. 1,

ina is álló Dundler Károly utcai kis házában asztalos műhelyt nyitott. Az asztalos mesterségen kívül, különös előszeretettel foglalkozott méhészettel. Mint méhész igen jó nevet vívott ki magának. Gyulán és környékén még ma is ismerik és használják e vidék méhészeti viszonyainak figyelembevételével tervezett és készített kaptárkereteit. Dundler-féle, vagy eleki keret néven ismerik. Nevével a korabeli méhészeti szakkönyvekben is találkozunk. Lukács György, aki kultuszminiszter és egyben Gyula képviselője is volt, politikai beszámolóhoz gyakran hozzá szólt. Hozzászólásai azt bizonyították, hogy nagy politikai tájékozottsága mellett jó szónok is volt. A Szociáldemokrata Pártban viselt tisztsége egyelőre még ismeretlen, de több igazolványban szerepel az ő aláírása. Az első világháború Dundlert sem hagyta érintetlenül. Koránál fogva, mint népfőkelőt, sorozták be és Kolozsváron kapott kiképzést. Ebből az időből ismeretes életéből az alábbi reá nézve annyira jellemző epizód. Egy gyulai tiszt volt az egyik kiképzője. Mikor a tiszt a legénység névsorában látta, hogy Dundler Károly is a kiképzendő népfőkelők között van, magához hívatta. Megkérdezte tőle, hogy mivel lehetne segítségére, milyen beosztást szeretne. Dundler Károly önérzetesen jelentette ki, hogy »semmit sem kértem hadnagy úrtól«. A hadnagy tovább kísérletezett, mondván nem is arról van szó, hogy kért-e valamit, vagy sem, hanem arról, hogy mint földijének szívesen lenne segítségére. Mire Dundler Károly ezt válaszolta: »ismételten mondom, nem kértem semmit a hadnagy úrtól«. Ezzel juttatta kifejezésre, hogy semmiféle címen, semmiféle kivételezést nem fogad el. Mindenben, minden megkülönböztetés nélkül osztozni kívánt társai sorsában.

Nem hiába ismerték úgy, mint a legképzettebb gyulai szocialistát, aki kiváló szónoki képességgel is rendelkezik, mert kortásai úgy emlékeznek rá még ma is, hogy lenyűgözően és meggyőzően tudta fejtegetni a szocializmus elméleti és gyakorlati elveit. Egyformán rendelkezett éles logikával, meggyőző érvelési képességgel, valamint a tömegek érzelmeinek és nemes indulatainak felkeltésére alkalmas, magával ragadó modorral. Így érthető, hogy az 1918-as polgári demokratikus forradalom, majd a tanácsköztársaság diadalra jutása idején vezető szerepet vitt Gyula városa életében. A Nemzeti Tanács gyulai végrehajtó bizottsága 1918 november 4-én a Népjóléti Bizottság tagjává választotta. Munkáját nagy hozzáértéssel és a dolgozók érdekének megfelelően végezte. Ezért december 23-án a Közélelmezési Hivatal vezetésével bízták meg. Majd a gyulai Néptanács megalakulásakor, 1919. március 4-én, a Néptanács tagja lett. A tanácsköztársaság kikiáltása után, mindjárt március 22-én, a Munkás- és Katonatanács titkos választása¹ a 7 tagú direktorium tagjává választotta. Amikor a belügyi népbiztosság a direktorium létszámát háromra csökkentette, a Munkás Tanács elhatározta, hogy az eredeti taglétszámot fenntartja ugyan, de hatóságokkal szemben¹; a rendeletek kiadásánál a direktoriumot csak Martos Manó, Kiszely Antal és Somogyi Imre képviseljék. Így azután Dundler-nek továbbra is lehetősége volt a direktorium munkájában részt venni.

Az április 7.-i választások után Gyula város ügyeinek intézésére és vezetésére! 3 tagú direktorium alakult, ennek egyik tagja Dundler Károly lett. A rábízott feladatot puritán tisztasággal látta el, ezt még azok is elismerték, akik a szocia-

lizmus legádázabb ellenségei voltak, öntudatos proletárnak vallotta magát és minden tudásával, erejével azért harcolt, hogy a proletárdiktatúra megszilárduljon. Ezért — mint ahogy mondotta — kész életét is feláldozni.

A tanácsköztársaság Gyulán 1919 április 24-ig tartott. Április 25-én az esti órákban jelentek meg a román királyi csapatok városunkban. Dacára, hogy a román királyi csapatok Gyulára azzal a jelszóval vonultak be, hogy a kommunistáktól megtisztítják Magyarországot, Dundler nem menekült el. Nyugodt öntudattal várta sorsának beteljesülését. A román parancsnok összefogatta a forradalom helyi vezetőit. Az elfogottak között volt Dundler Károly is. Április 27-én délután Dundler Károlyt, Grünfeld Jakabot, Beleznai Sándort, Oláh Tódort rövid kihallgatás után a Veszely-hídnál kivégezték. A helyszínen elföldelt Dundlert családtagjai titokban visszahozták a városba és a Szent-Háromság temetőben temették el.

Perei András életrajza

Gyulán 1874. augusztus 20-án született. Szülei zsellérek voltak. Hét testvére volt. Az elemi iskola elvégzése után kőműves szakmát tanult. Először Glatz, azután N. Szabados építőmesternél volt segéd. Szakszervezeti tag volt, s ott jelentős munkát fejtett ki, A szakszervezeti munka során kötött egy életre szóló barátságot Dundler Károllyal.

Az 1900-as évek elején, mikor a kórház sebészeti pavilonjának építésén dolgoztak, az építőmunkások bérsztrájkjának megszervezésében vezető szerepet játszott. Társával, Csomós Istvánnal együtt a sztrájk leverése után elbocsátották állásából a sztrájk megszervezése és forradalmi hangulat keltése miatt.

Ezután hosszú évekig nem kapott munkát a megyében; megbélyegezték és üldözték. Erdélyben volt kénytelen dolgozni. 1914-ben behívták katonának és egészen a háború befejezéséig a keleti fronton volt.

1918-ban, az őszirózsás forradalom kitörésekor ezrede, a nagyváradi 4-es honvéd gyalogezred, felbomlott. Az ezred felbomlását nagyban elősegítették az orosz forradalom eszméi, amikkel a fronton megismerkedtek.

Perei András is ezektől az eszméktől lelkesen tért haza Gyulára, és itt azonnal felvette a kapcsolatot a régi barátjával Dundler Károllyal. A Somogyi Imre által megalakított Katonatanács tagja lett, és így részt vett a város ügyeinek intézésében. A tanácsköztársaság ideje alatt a háromtagú városi direktórium tagjává választották. Elvtársai, főleg barátja Dundler Károly segítségével szervezte a nemzetőrséget. A szervezett munkásság soraiból erős, ütőképes, a néphez hű karhatalmat létesített.

A munkáshatalom megszilárdulása után, a tanácsköztársaság rövid ideje alatt is rengeteget dolgozott új munkakörében, és mindvégig kitartott helyén.

A román intervenció idején a vörös hadsereg helyi alakulataihoz öccsei is csatlakoztak.

A román megszállás alatt Perei Andrásnak bujdosnia kellett. Harcostársait, barátait a románok orvul meggyilkolták, vagy internálták. A románok kivonulása után, a fehérterror idején, bíróság elé állították. Hosszú ideig volt rendőri ellenőrzés alatt. Állandó üldöztetésben volt része, gyermekeit nem hagyták továbbtanulni »bűnei« miatt. Meghurcoltatása nagyban hozzájárult 1933-ban bekövetkezett korai halálához.

Ketten a sok közül

Balázs Ferenc

Balázs Ferenc 1897-ben született. Tizenkét éves korában cipésztanonc lett. Már ekkor élénk figyelemmel kísérte a munkások szervezkedését. Korán bekapcsolódott a gyulai munkásmozgalomba, a szocialista eszmékkal fiatalon megismerkedett. Állandóan képezte magát, szoros kapcsolatot tartott budapesti munkásokkal. Az első világháborúban az olasz frontra került. Az 1918-as polgári demokratikus forradalom Gyulán érte. Mint forradalmi szociáldemokrata a forradalom továbbfejlesztéséért küzdött; öntudatos kommunistának vallotta magát. Amikor megalakították a bőripari munkások szakszervezetét, elnökké választották. A forradalom lehetőségeit kihasználva mind alaposabban elmélyült a szocializmus eszméiben. Kérésére Német József gyakran jött Gyulára felvilágosító előadásokat tartani. Az 1919 március 15.-i demonstráció egyik szervezője volt. A tanácsköztársaság kikiáltása után továbbfolytatta szervezőmunkáját. Műhelyről-műhelyre járt és munkatársait, a dolgozókat a proletárdiktatúra megszilárdítására, a megszerzett vívmányok megtartására buzdította.

Az első szabad választáskor tagja lett a munkástanácsnak. Ekkor még szorosabb kapcsolatba került a gyulai munkásvezetőkkel: Dundler Károllyal, Beleznai Sándorral, Grünfeld Jakabbal. Gyulát az utolsó pillanatban, április 24-én hagyta el, hogy fegyverrel védje a munkáshatalmat. Részt vett a Miskolc környéki harcokban, a 101. gyalogezrednél szolgált. Jelen volt Kassa visszafoglalásánál és részt vett. Kassabéla felszabadításában is.

Eperjesen találkozott Bokányi elvtárral. A visszavonulás után Szolnok környékére került. A július 21.-i román burzsoá támadás visszaverésekor Fegyvernek, Kenderes, Kunhegyes irányában nyomult előre elvtársaival. Azonban lőszer hiányában vissza kellett vonulniuk. Balázs Ferenc rajával a visszavonulást biztosította. Megsebesült és a budapesti 17-es számú helyőrségi kórházba került. A román csapatok bevonulása után a kórházból megszökött és október közepéig Dunakeszin dolgozott. Aztán útlevelet szerzett és hazajött Gyulára.

A románok felügyelet alá helyezték és embertelenül bántak vele, de a román burzsoá csapatokat felváltó Horthy-fasiszták se voltak hozzá emberségesebbek. Balázs Ferencet azonban nem tudták megtörni, a szocialista eszméket nem tudták kiölni belőle. A dolgozókat, munkástestvéreit továbbra is lelkesítette, buzdította a harc folytatására. Az 1930. szeptemberi munkásmozgalom aktív részese, egyik szervezője volt.

A felszabadulás után mindjárt bekapcsolódott a párt munkájába és azóta is fiatalos lendülettel harcol a boldogabb jövőt építő szocializmusért. Jelenleg a bőripari szövetkezet elnöke. A tanácsköztársaság kikiáltásának 40. évfordulóján, március 21-én megkapta a tanácsköztársasági emlékérmét.

Szűcs János

Szűcs János 1896-ban született. Pályája sokban hasonlít a Balázs Ferencéhez, ő is egyike a gyulai munkásmozgalom harcosainak, a tanácsköztársaság hőseinek.

Elemi iskolai tanulmányai után aranyozó szakmát tanult. Tanítómestere a mártírhalált halt Grünfeld Jakab volt. Tőle nemcsak a szakismereteket, hanem a szocialista eszméket és a szocializmus győzelmébe vetett rendíthetetlen hitet is elsajátította. Alig volt 18 éves, amikor elvitték katonának. Az olasz frontra került ő is. 1918 októberében idehaza volt szabadságon, a forradalom itthon érte. Tagja lett a katonatanácsnak, szoros kapcsolatban állt az Oroszországból hazatért hadifoglyokkal. Velük együtt széleskörű felvilágosító munkát folytatott a forradalom továbbfejlesztéséért. A tanácsköztársaság kikiáltása után belépett a vörös hadseregbe. A 46. gyalogezred 10. századához kapott beosztást. Parancsnoka Mayer Vilmos volt. Gyuláról Kecskemétre, innen Salgótarjánba vitték a századot. Szűcs János itt esett át a vörös hadseregbeli tűzkeresztségén. Harminc társával önként vállalkozott a Karancs hegység visszafoglalására. Ez a vállalkozás kiindulópontja lett a Füleki támadásnak. Füleki visszafoglalása után a század néhány bátor harcosa, szabadságot kapott. Köztük Szűcs János is. Budapestre utaztak. Útközben értesültek róla, hogy az 53. ezred vonalát a cseh burzsoá csapatok áttörték és az ő századukat küldték a csehek visszaszorítására. Erre a hírré valamennyien visszautaztak és jelentkeztek századuknál. Kemény harc árán sikerült a cseheket Balogfalva irányába visszaverni, majd pedig Nagyida alatt ötnapos harcban megtörni ellenállásukat. Június 6-án bevonultak Kassára. A kassaiak kitörő örömmel, óriási lelkesedéssel fogadták a proletárdiktatúra hős katonáit.

A felsőbb parancsra történt északi visszavonulás után Szolnok környékére került. Július 21-én részt vett a tiszai támadásban. Áttörték a románok vonalát és győzelmesen haladtak előre egészen Dévaványa határáig. A győzelmet azonban nem tudták kiaknázni és tovább fejleszteni, mert a belső ellenség szabotálása, árulása következtében állásaik veszélyessé váltak; vissza kellett vonulniuk. A románok ellentámadást indítottak. Szűcsék még ebben a nehéz helyzetben sem adták fel a harcot, erős ellenállást fejtettek ki Szolnok és Cegléd között. Ekkorára azonban a legfelsőbb vezetésben már felülkerekedtek a jobboldali szociáldemokrata árulók. Lőszert nem kaptak és Cegléden a felsőbb parancsnokságok rendelkezéseire a fegyvert is le kellett adniuk. Néhány óra múlva megérkeztek a román csapatok és őket elfogták.

Szűcs János, mint román hadifogoly négy hónapot töltött Cegléden, majd Nyíregyházára vitték, 1920 február 20-án engedték őket haza, ő is haza jöhetett. Szánalmas helyzetükben a kórháztól kértek kiselejtezett ruhadarabokat és paplanokat. Ezeket csavarták maguk köré s mivel vasúti közlekedés nem volt, gyalog in-

ÜNNEPI NÉPGYÜLÉST tartunk. a Nemzeti Ünnepe-
jelentősége napirenddel.

Proletárok! Kivívtuk politikai szabadságunkat. Egyesült erővel harcoljunk gaz-
dasági szabadságunk teljes kivívásáért.

Álljon meg e napon minden műhelyben a munka, pihenjen a dolgozó földmunkás
kéz, szüneteljen a kereskedő, hivatal, minden vendéglő és kávéház egyaránt.

Iparosok, kereskedők ünnepeljetez ezen a napom a szebb és boldogabb, demokratikus
köztársasági Magyarországért küzdő öntudatos proletariátussal.

Felvonulásunk méreteiben hatalmas, lefolyásában a szervezettségben rejlő fegyel-
mezett méltóságjeljességével kell bebizonyítanunk, hogy ünnepelünk, hogy erős
elszántsággal és forradalmi érzésünk teljes tüzével, lankadatlanul küzdünk az elnyomás és
kizsákmányolás megszüntetéséért, az igazi egyenlőség, testvériség és szabadságért.

Az egész város öltson ünnepi díszet. Legyen hatalmas, a szociáldemokrata párthoz
méltó tüntető felvonulásunk.

Vigyázzunk a rendre!

Vigyázzunk a rendbontókra!

Asszonyok!

Nőtestvérek!

Leányok!

Március 15-én lesz felszabadulástok első történelmi napja.

Ünnepeljetez velünk. Vegyetez részt a tüntető felvonulásunkban.

Testvéri üdvözlettel: A gyulai
Szociáldemokrata Párt

A Gyulai Munkás, Katona- és Paraszttanács Direktóriuma a rendkívüli viszonyok
mellett is mindent megtett, hogy emelje a proletárság életszínvonalát. A hatósági
hússzékbe bizalmiakat küldött a húselosztás ellenőrzésére. Továbbá az alábbi
rendeletével szabályozta a húsárakat.⁴⁰

Húsárak:

Marha, élősúlyban	1 kgr. 7 kor.
Marhahús, kimérve	1 kgr. 16 kor.
Borjú, élősúlyban	1 kgr., 8 kor.
Borjúhús, kimérve	1 kgr. 18 kor.
Juh. élősúlyban	1 kgr. 5 kor.
Juhhús, kimérve	1 kgr. 14 kor.
Sertés, sovány 30 kg.-ig élősúlyban	8 kor.
minden további kg. élősúlyban	4 kor.
Sertés, sovány, kimérve	12 kor.
Sertés, kövér, élősúlyban, minőség és súly szerint kimérve	7—9 kor.
Szalonna és zsiradék	14 kor.
Sertés zsír	15 kor.

Fenti árak a mai naptól további intézkedésig érvényesek. Akik ezen maximális
árakat túllépik, legyenek azok eladók, vagy vevők, forradalmi törvényszék elé állítatnak.

Figyelmeztetés!

Semmiféle lábas jószágot nem szabad engedély nélkül a város területéről kiszállítani. Engedélyeket esetről-esetre az élelmezési hivatal állít ki a városházán. Gyula, 1919. évi április hó 3-án.

DIREKTÓRIUM

A direktórium az ellátatlan lakosok lisztjárandóságát is biztosította a következő rendeletével /41

Hirdetmény

A város közélelmezési hivatala ezennel közhírré teszi, hogy az ellátatlan lakosok részére május hóra illetékes liszt-járandóságát folyó hó 14-től kezdve a városháza nagytermében ki fogja utaltatni.

Az utalványozáshoz minden igénylő fél tartozik magával hozni a nála már meglévő liszt-utalványlapot, vagy kenyérjegyet, vagy pedig termés-kiutalását.

A kiutalt lisztek ára azonnal készpénzzel fizetendő.

A liszt kiutalási helye:

Azok, akik a Körös jobbpartján laknak (beleértve a tanyákat is) a gimnázium tornacsarnokában, azok pedig, akik a Körös balpártján laknak (beleértve a tanyákat is) a Részvénytársulati malomban fogják megkapni.

A lisztkiosztás két héten át mindennap délelőtt 8 órától délután 2 óráig fog eszközöltetni is így módjában lesz mindenkinek arra az alkalmas időt megválasztani.

'Aki a család létszámára hamis adatokat mond be, az a forradalmi törvényszék elé fog állíttatni.

DUNDLER KÁROLY élelmezési biztos

PARANCS!

Megparancsoljuk a termelőknek és magánosoknak, hogy — a múltban megállapított fejkvóta szerint — a mai napon tulajdonában tevő gazdaság és ma még meglévő állatállomány részére megállapított a még hátralévő időre igényelt takarmány és vetőmagon felüli mennyiséget az összes gabonaneműekből, úgymint: búza, kétszeres, árpa, rozs, zab', tengeri, köles, repce, és száraz főzelék félétet folyó hó 20-ig a város raktárába (Gimnázium tornacsarnok) beszállítani kötelesek annál is inkább, mert folyó hó 20-án túl megejtendő rekvirálás alkalmával talált készletek úgy fognak tekintetni, mint élelmi cikkeknek tudatos elrejtése, mely magot lilán fogja vonni a forradalmi törvényszék elé állítást.

Gyula, 1919. évi április hó 11-én.

A VÁROSI DIREKTÓRIUM

Elrendelte a direktórium a felleltározott üzletek kinyitását is. Az árukat — ahogy az alább közölt rendelet mondja — szabadon hozhatták forgalomba, csupán

41 Országos Széchenyi Könyvtár.

meghatározott ruházati cikkek, bútorok, edények és evőeszközök vásárlásához, kellett igazolvány.

Rendelet

/Azok a kereskedők, akiknek üzletében a leltár felvételét és annak egy példányát lebélyegezve és aláírva — tehát az átvételt elismerve — visszakapták, üzletüket a rendelet megjelenésétől kezdve megnyithatják. Zárva maradnak azok az üzletek, amelyek nagyban is árusítanak és amelyek kizárólag szeszes italok árusításával foglalkoznak.

A következő cikkek csak utalványra vásárolhatók. Utalványt a népjóléti bizottságnál, volt Tüzérségi laktanya alatt, lehet csütörtök reggeltől, azaz folyó hó 10-től kezdve váltani. Az utalványok kiadása minden reggel 8—12 óráig történik.

1. Ruházati cikkek: csecsemőkelengye, férfi, női és gyermek alsó- és felső ruházat, ezek előállítására alkalmas gyapjú, pamut, len, kender, vigogne, 'selyem és mőselyem is ezek keverékéből készült szövetek, kötött és kötszövött áruk, ezen nyersanyagokból való fonalak é» cérnák, ágyneműk: (matrac, szalmazsák, lepedő, dunyha, takaró, paplan, vánkos, stb.); asztalneműk: (asztalterítő, asztalkendő), törülköző, fürdőkabátok, kész, vagy készítenő cipő és csizma;

2. bútorok;

3. edény és evőeszköz.

4. A katonai felszerelési cikkek zár alá vétetnek. (Ezekről a hadügyi népbiztos fog intézkedni)

5. Az eddig jegyre árusított cikkeket továbbra is csak jegy ellenében szabad eladni.

Ö. A vevő a kereskedőnek átadott vásárlási engedélyen az áruk átvételét és vétel-árát aláírásával igazolni tartozik. A kereskedő a vásárlási engedélyeket megőrizni és azokkal a kiadandó utasítás szerint elszámolni tartozik.

7. A kereskedő a leltárban felvett árakhoz regie és haszon címen 30%-ot felszámíthat. Kívánatra köteles a lebélyegzett leltárpéldányból a beszerzési árat a vevőnek kimutatni.

8. Az üzleti bevételekről és kiadásokról és az áruraktárról könyvet kell vezetni; további intézkedésig bélyegmentes könyvek is használhatók.

19. A többi itt le nem sorolt áruk a 300/o haszon felszámításával szabadon árusíthatók.

Gyulán. 1919 április 9-én.

A DIREKTÓRIUM